

Πόλεμος και Πολιτική

Μάθημα 12^ο: Οι Παγκόσμιοι Πόλεμοι.
1914 – 1918, 1939 – 1945.

Γεώργιος Μαργαρίτης, Καθηγητής
Τμήμα Πολιτικών Επιστημών, ΑΠΘ

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης» έχει χρηματοδοτήσει μόνο την αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Μάθημα 12^ο

Χρονολογικό πλαίσιο: 1914 – 1918, 1939 – 1945

Οι Παγκόσμιοι Πόλεμοι

Περιεχόμενα μαθήματος

1. Ο Ά Παγκόσμιος Πόλεμος.
2. Οι επαναστάσεις ως τέλος και ως συνέχεια του πολέμου.
3. Ηρώα πεσόντων και πολιτική.
4. Οι στρατιώτες – αγωνιστές.
5. Ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος.
6. Ειδική Βιβλιογραφία.
7. Ασκήσεις Αυτοαξιολόγησης.

Σκοποί μαθήματος

- Προσέγγιση του Ά Παγκοσμίου Πολέμου ως πολέμου φθοράς και χαρακωμάτων.
- Η ανάδυση επαναστάσεων μέσα από τις στάχτες του Ά Παγκοσμίου Πολέμου.
- Η γέννηση της «πολιτικής θρησκείας».
- Η λειτουργία του Κόκκινου Στρατού ως πρότυπου.
- Οι άμαχοι και η Αντίσταση κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

1^η ενότητα

Ο Ά Παγκόσμιος Πόλεμος

Ά Παγκόσμιος Πόλεμος

- Ο Α΄ Παγκόσμιος πόλεμος
 - οδήγησε τις πολιτικές και
 - στρατιωτικές «συμβάσεις»
 - που γεννήθηκαν με τη Γαλλική Επανάσταση στις έσχατες συνέπειές τους.

Ο ρόλος της τεχνικής προόδου και του καπιταλισμού

Οι τεχνικές πρόοδοι,

- καθώς και η εξάπλωση της ευρωπαϊκής καπιταλιστικής οικονομίας στα πέρατα του κόσμου
- επέτρεψαν τη στράτευση **τεράστιου** ποσοστού του πληθυσμού των ισχυρών δυνάμεων στα πεδία των μαχών του πολέμου.

Χαρακώματα και «πόλεμος φθοράς»

Ίσως 60.000.000 άνδρες έζησαν – για τέσσερα ολόκληρα χρόνια –

- την εμπειρία των χαρακωμάτων και
- του «πολέμου φθοράς»
- όπου η στρατηγική συνίστατο στην εξάντληση των υλικών
- αλλά και των ανθρώπινων πόρων του αντιπάλου.

Ανθρώπινες απώλειες

Περίπου 8.000.000 από αυτούς τους πολίτες στρατιώτες σκοτώθηκαν στα τέσσερα χρόνια του πολέμου

- και σχεδόν άλλοι τόσσοι έμειναν ανάπηροι, στο σώμα ή στην ψυχή.

Στρατιώτες το σύνολο των ανδρών

Σε πολλές από τις εμπόλεμες χώρες το ποσοστό των στρατεύσιμων πολεμιστών πλησίασε ή και αντιστοιχήθηκε με το σύνολο του ενεργού ανδρικού πληθυσμού.

Πόλεμος και πολιτικά δικαιώματα

Στην ουσία επρόκειτο για την ολοκληρωτική κινητοποίηση του πολιτικά ενεργού τμήματος του πληθυσμού,

- δηλαδή του τμήματος εκείνου στο οποίο είχαν παραχωρηθεί «πολιτικά δικαιώματα», όπως εκείνο του «εκλέγειν και εκλέγεσθαι» (επρόκειτο τότε για μια αποκλειστική υπόθεση των ενήλικων ανδρών).

Η μορφή του πολέμου

Η μορφή δε του πολέμου, στα κυριότερα και πολυπληθέστερα μέτωπα του,

- πήρε στατική μορφή,
- μεταβλήθηκε σε πόλεμο χαρακωμάτων.

Στατικός πόλεμος χαρακωμάτων

Οι αντίπαλοι στρατοί δηλαδή αντιπαρατάχθηκαν μέσα σε ένα σύστημα οχυρώσεων του οποίου

- το κύριο χαρακτηριστικό ήταν ένα ολοένα και πιο **πολύπλοκο δίκτυο χαρακωμάτων** που συχνά εκτεινόταν σε βάθος πολλών χιλιομέτρων πίσω από την πρώτη γραμμή.

Φονικός και μακρόχρονος πόλεμος

Καθώς, εξαιτίας της τεχνικής προόδου η φονικότητα των όπλων είχε αυξηθεί κατακόρυφα,

- η άμυνα υπερτερούσε αισθητά της επίθεσης,
- γεγονός που έκανε
- τον πόλεμο μακρόχρονο και
- τα στρατιωτικά και πολιτικά επιτελεία αμήχανα ως προς τον τρόπο επίτευξης στρατιωτικού αποτελέσματος – της «νίκης».

Ασάφεια πολιτικών στόχων

Η ασάφεια των πολιτικών στόχων

- – μέσα σε καθεστώς σύνθετων καπιταλιστικών ανταγωνισμών
- που τα εμπόλεμα κράτη καλούνταν να μετατρέψουν σε πολιτική – στρατιωτική διεκδίκηση,
- προστέθηκε στην στρατιωτική αμηχανία.

Πόλεμος φθοράς 1/2

Το αποτέλεσμα ήταν

- ένας μακρόχρονος πόλεμος
- όπου η στρατηγική προοδευτικά υποκαταστάθηκε από ανταγωνιστικές πρακτικές του «μονοπωλιακού καπιταλισμού»:

Πόλεμος φθοράς 2/2

Ο πόλεμος φθοράς,

- η ιδέα δηλαδή μεγιστοποίησης του κόστους (ανθρώπινου και οικονομικού) για τον αντίπαλο διαμέσου της πρόκλησης συγκρούσεων ασύμμετρου κόστους,
- έγινε κεντρική πρακτική της σύγκρουσης στο δυτικό κυρίως μέτωπο.

Οι μάχες γύρω από το Βερντέν, το Υπρ, τη Φλάνδρα, υπήρξαν χαρακτηριστικά παραδείγματα αυτής της λογικής.

Αναμονή και φόβος

Στο ενδιαμέσο των εξαιρετικά θανατηφόρων επιθέσεων – που δεν οδηγούσαν σχεδόν ποτέ σε ουσιαστικό αποτέλεσμα –

- οι στρατιώτες περνούσαν ατελείωτες ώρες
 - αναμονής και
 - φόβου στις τρομερές συνθήκες των χαρακωμάτων.

Ευκαιρία μαζικών πολιτικών διεργασιών

Υπήρχε δηλαδή άφθονος χρόνος

- για μαζικές πολιτικές διεργασίες
- οι οποίες μετέβαλαν τους ενθουσιασμούς του 1914
- σε κύμα αμφισβήτησης και εξέγερσης στα 1917.

2^η ενότητα

Οι επαναστάσεις ως τέλος και ως συνέχεια του πολέμου.

Επισφράγιση του Ά Παγκοσμίου Πολέμου με επαναστάσεις

Η τελευταία φάση του Πρώτου παγκοσμίου πολέμου σφραγίστηκε από μια σειρά επαναστάσεων

- – κοινωνικών ή εθνικών, πολιτικών σε τελευταία ανάλυση –
- από τις οποίες η μεγαλύτερη, η Ρωσική ή Οκτωβριανή Επανάσταση, οδήγησε στην ίδρυση της Ένωσης Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών στη θέση της αρχαϊκής Τσαρικής Αυτοκρατορίας.

Απόπειρα ανατροπής του καπιταλισμού

Οδήγησε δηλαδή στην απόπειρα

- πλήρους ανατροπής του καπιταλιστικού συστήματος
- και του συνακόλουθου τρόπου παραγωγής.

Παλαιοί πολεμιστές 1/2

Εκτός από τις ανατροπές και τις απόπειρες ανατροπής (Ουγγαρία, Γερμανία, κλπ.) πολιτικών καθεστώτων ή κοινωνικής τάξης,

- σε μικρότερη ένταση οι παλαιοί πολεμιστές, έγιναν στοιχείο της πολιτικής ζωής σε πολλές άλλες χώρες της Ευρώπης.

Παλαιοί πολεμιστές 2/2

- Με το επιχείρημα της πολεμικής εμπειρίας και την εκπορευόμενη από αυτό ιδέα της ανταπόδοσης, εισήλθαν μαζικά στην πολιτική διεκδίκηση και στελέχωσαν πολιτικά είτε τον συνδικαλισμό, είτε τα πολιτικά κινήματα της αριστεράς ή της δεξιάς.

Μαζικά κινήματα

Οι συνθήκες και τα χαρακτηριστικά του πολέμου αποτυπώθηκαν

- στα **μαζικά κινήματα** και
- στην **πολιτική οργάνωση**.
- Η **ιεραρχία** και η **πειθαρχία** έγιναν στοιχεία της πολιτικής παρέμβασης
- με παρονομαστή τη **συλλογικότητα** που με τραγικό τρόπο κερδήθηκε στα χαρακώματα.

3^η ενότητα

Ηρώα πεσόντων και πολιτική

Εφεύρεση νέων συμβόλων

Η γενική αμφισβήτηση

- του κράτους και
- της αστικής πολιτικής εξουσίας
- ώθησε την τελευταία
- στην εφεύρεση νέων συμβόλων και τελετουργιών.

Νέα νομιμοποιητική βάση της πολιτικής εξουσίας

- Η λατρεία των «εν πολέμω πεσόντων»
- έγινε στοιχείο της πολιτικής εξουσίας
- με νομιμοποιητική ως προς την πρώτη λειτουργία και αποστολή.

«Πολιτική Θρησκεία»

- Η είσοδος της «πολιτικής θρησκείας» (civic religion)
- ανέτρεψε τις παλαιές, από τον καιρό της Γαλλικής Επανάστασης, συμβάσεις και
- εισήγαγε έντονα στοιχεία μεταφυσικής στην αστική εξουσία.

Γέννηση του φασισμού

- Ο φασισμός ήταν το πρώτο νέο πολιτικό στοιχείο ετούτης της μεταβολής.
- Πρότυπο και πηγή του τα επίλεκτα σώματα του Μεγάλου Πολέμου, όπως τα Sturmtruppe, του γερμανικού στρατού.

Πολιτικό δικαίωμα και στρατιώτης εν καιρώ ειρήνης

- Το πολιτικό δικαίωμα σύμφωνα με τους νεόκοπους ηγέτες και θεωρητικούς του φασισμού και του ναζισμού το έχουν όσοι συνεχίζουν να είναι στρατιώτες και στον καιρό της ειρήνης.
- Αυτοί, στο όνομα ζωντανών και «πεσόντων» οφείλουν να κυβερνήσουν τους πολλούς και αδύναμους – τους μη στρατιώτες.

Ο φασισμός έγινε πολιτικό εργαλείο του αστισμού

- Ο αστισμός απέκτησε έτσι ένα νέου τύπου πολιτικό εργαλείο που θα χρησιμοποιούσε σε πολύ σύντομο διάστημα.
- Ο φασισμός ήταν το πρώτο νέο πολιτικό στοιχείο ετούτης της μεταβολής.

4^η ενότητα

Οι στρατιώτες – αγωνιστές

Πολιτοφυλακές

Οι προλεταριακές επαναστάσεις

- έφεραν στο στρατιωτικό προσκήνιο τις πολιτοφυλακές.
- Ο Κόκκινος Στρατός της Ρωσικής Επανάστασης οικοδομήθηκε πάνω
- στις ένοπλες ομάδες περιφρούρησης της εξουσίας των Σοβιέτ (επιτροπών).

Η συμβολή του Κομμουνιστικού Κόμματος 1/2

- Για τη μετατροπή ετούτων των πολιτοφυλακών
- σε τακτικό στρατό ικανό να διεκδικήσει και να πετύχει πολιτικό αποτέλεσμα,
 - χρειάστηκε η συνθετική ικανότητα του μηχανισμού του κομμουνιστικού κόμματος.

Η συμβολή του Κομμουνιστικού Κόμματος 2/2

Το τελευταίο – κόμμα νέου τύπου – αποτελούσε στην ουσία

- μια μικρογραφία κρατικού μηχανισμού, ικανού να αναλάβει μέρος των λειτουργιών του τελευταίου:
- η οργάνωση στρατιωτικής δύναμης ήταν μέσα σε αυτές.

Η επιρροή του πρότυπου του Κόκκινου Στρατού 1/3

Με το παράδειγμα του Κόκκινου Στρατού συγκροτήθηκαν (πολιτικά) στρατιωτικά σώματα του μεσοπολέμου

- – π.χ. ο στρατός της Ισπανικής Δημοκρατίας στον εκεί εμφύλιο πόλεμο.

Η επιρροή του πρότυπου του Κόκκινου Στρατού 2/3

Αργότερα, στη διάρκεια του Δευτέρου
Παγκοσμίου Πολέμου,

- πολλά από τα στρατιωτικά σώματα της
αντιφασιστικής Αντίστασης συγκροτήθηκαν
επίσης με πρότυπο τον Κόκκινο Στρατό.

Η επιρροή του πρότυπου του Κόκκινου Στρατού 3/3

Το ίδιο ίσχυσε για τα ένοπλα αντι-αποικιακά κινήματα,

- είτε αυτά αποτέλεσαν συνέχεια της Αντίστασης,
- είτε δημιουργήθηκαν μετά από αυτή.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

5^η ενότητα

Ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος

Οι άμαχοι, θύματα του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου

Σε αντίθεση με τον Πρώτο παγκόσμιο, όπου η πλειονότητα των θανάτων που προκλήθηκαν από άμεσα πολεμικές αιτίες ήσαν στρατιωτικοί,

- στον Δεύτερο το ποσοστό των πολιτών – των κατ' ευφημισμό «αμάχων» – που σκοτώθηκαν από αιτίες συνδεδεμένες με τον πόλεμο, υπερέβη κατά πολύ το αντίστοιχο των στρατιωτικών.
- Από τα 60 ως 80 εκατομμύρια των νεκρών του πολέμου οι στρατιωτικοί ήσαν κάτι ανάμεσα στα 20 με 25 εκατομμύρια.

Πολλαπλές οι αιτίες θανάτου των «μη – μάχιμων»

Οι αιτίες θανάτου των «μη-μάχιμων» ήσαν πολλαπλές:

- θύματα των ναζιστικών μηχανισμών μαζικής θανάτωσης (μεθοδική εξόντωση εβραϊκών πληθυσμών της Ευρώπης, των Ρομά, των σοβιετικών πολιτών κλπ.),
- θύματα στις γραμμές της Αντίστασης,
- θύματα των βομβαρδισμών ή, ακόμα,
- θύματα της πείνας (Ινδία, Ελλάδα κλπ.).

Η Αντίσταση 1/2

Η Αντίσταση και μάλιστα στην ένοπλη μορφή της υπήρξε το όχημα μέσα από το οποίο

- καταργήθηκε η ιδέα του σταθερού και αυστηρά προσδιορισμένου «μετώπου» ή «πεδίου μάχης», ενός συγκεκριμένου χώρου δηλαδή στον οποίο διεξάγονταν οι στρατιωτικές επιχειρήσεις.

Η Αντίσταση 2/2

Ο πόλεμος πλέον έπαψε να είναι μια αποκλειστική υπόθεση των στρατιωτικών και

- ο κοινωνικός – πολιτικός χώρος μπορούσε να δημιουργήσει αληθινούς στρατούς – «υπόγειους» ή σε «ελεύθερες ζώνες» και να τους χρησιμοποιήσει ως μέρος του πολιτικού του οπλοστασίου.
- Το «ένοπλο» έγινε μέρος αναπόσπαστο του «πολιτικού».

Ειδική Βιβλιογραφία

- Fuller J.F.C., The Conduct of War, 1789-1961, (1961) Rudgers U.P.
- Gollin Alfred, The Impact of Air Power. On the British People and their Government, 1909-1914, Stanford, Cal., Stanford University Press, 1989.
- Reese Roger R., The Soviet Military Experience. A History of the Soviet Army, 1917-1991, London, New York, Routledge, 2000.
- Paret Peter, Craig Gordon, Gilbert Felix (editors), Makers of Modern Strategy from Machiavelli to the Nuclear Age, Princeton, Princeton University Press, 1986.

Ασκήσεις Αυτοαξιολόγησης

- Ποιες διαφορές – αλλά και ποιες ομοιότητες - εντοπίζετε ανάμεσα στους στρατούς της Ναπολεόντειας εποχής και στους αντίστοιχους του Α΄ Παγκοσμίου πολέμου;
- Πως θα εξηγούσατε την απόδοση του όρου “ολοκληρωτικός πόλεμος” στον Πρώτο και πώς στον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο;
- Με ποιους τρόπους διευρύνεται η χρήση του στρατιωτικού μέσου ως πολιτικού εργαλείου στον εικοστό αιώνα;

Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Γεώργιος Μαργαρίτης,
«Οι παγκόσμιοι πόλεμοι 1914 – 1918, 1939 – 1945». Έκδοση: 1.0.
Θεσσαλονίκη 2014. Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση:
<http://eclass.auth.gr/courses/OCRS228/>

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά - Παρόμοια Διανομή [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

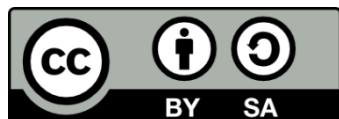
[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>

Τέλος 12^{ου} Μαθήματος

Επεξεργασία: Γαβριέλα Λ. Μαζαράκη
Θεσσαλονίκη, Χειμερινό Εξάμηνο 2013 – 2014

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Σημειώματα

Διατήρηση Σημειωμάτων

Οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή διασκευή του υλικού θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:

- το Σημείωμα Αναφοράς
- το Σημείωμα Αδειοδότησης
- τη δήλωση Διατήρησης Σημειωμάτων
- το Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (εφόσον υπάρχει)

μαζί με τους συνοδευόμενους υπερσυνδέσμους.

